

1989 CESTA K LISTOPADU

Pád berlínské zdi

Zdroj: dokument *The Fall of Communism*, 1990

ANOTACE:

Záběry zachycují symbolický pád berlínské zdi, k němuž došlo v noci z 9. na 10. listopadu 1989. Nejednoznačnou informací o plánovaném otevření hranice mezi východním a západním Berlínem si občané NDR vyložili po svém a vynutili si otevření přechodů. Následovala spontánní demolice zdi a radostné oslavy. Pád zdi byl vnímán jako předznamenání budoucího znovu sjednocení studenou válkou rozděleného Německa.

SPOLEČENSKÉ SOUVISLOSTI:

Berlínská zeď se začala stavět krátce po půlnoci 13. srpna 1961. Vedení NDR stavbou zdi, jež měla oddělit západní část Berlína od zbytku Německé demokratické republiky, reagovalo na vzrůstající počet uprchlíků (jen během roku 1961 odešlo kolem 200 tisíc občanů). Volně přístupný západní Berlín se navíc stal výkladní skříní západní prosperity. Propagandistická tvrzení o blahobytném socialismu byla v konfrontaci s životní úrovní západního Berlína stěží udržitelná. Mohutná berlínská zeď (dlouhá 160 km) rozdělila město a stala se symbolem železné opony, jež rozdělila celou Evropu na dva nesmiřitelné tábory. Berlínská zeď padla 9. listopadu 1989. Na základě nejednoznačné zprávy o otevření hranic, kterou večer vysílal státní rozhlas, si obyvatelé východního Berlína vynutili otevření hraničních přechodů, začalo spontánní bourání nenáviděné zdi. Pád zdi se stal symbolickým výrazem pádu komunismu.

METODICKÉ NÁMĚTY:

Berlínská zeď představuje jednu z nejvýraznějších mediálních ikon komunismu. V mediální zkratce tak, zejména pro Západoevropany, emblematicky představuje východní blok a socialismus jako takový. Jak se prizmatem zdi socialismus jeví? Dokážou žáci odlišit mediální prezentaci od historické skutečnosti? Média preferují zkratkovité, snadno čitelné a působivé obrazy. Záběry spontánní demolice zdi představují jednu z těchto zkratek. Lze hovořit o tom, co se za takovým obrazem skrývá, v čem pád zdi jako emblém roku 1989 skutečnost zkresluje. Pozornost lze zaměřit též na samotné rozdělení Berlína. Stavbu a dlouholetou existenci berlínské zdi lze jen stěží vnímat jako doklad síly a stability východoněmeckého režimu, který zdi přiznal totalitní podstatu socialismu. Byly-li hranice dříve prezentovány jako ochrana před vnějším nepřítelem, který proniká do NDR, aby narušoval pokojné budování socialismu, zeď jasně demaskuje funkci uzavřené hranice. Ta brání občanům v tom, aby unikali na Západ. Nemá tedy ochrannou, ale pouze represivní funkci. Téma pádu berlínské zdi se nabízí též pro srovnání českého 17. a německého 9. listopadu. Jaké významy evokují slavné záběry demonstrace z Národní třídy a rozbíjení zdi? Jak je zobrazován nepřítel, za jaké hodnoty se bojuje, kdo představuje klíčovou sílu, jež srazí režim na kolena? Všechny otázky směřují ke klíčovému rozdílu: pád zdi odkazuje především k německému sjednocení. Němci se na záběrech neradují „jen“ z pádu komunismu, ale též ze znovu nalezené národní jednoty. 17. listopad demaskuje panství KSČ jako brutální moc, která neváhá použít násilí proti bezbranným mladým lidem. Pád zdi postrádá výraznou figuru nepřítele, násilí se v podobě spontánních demolic vybíjí přímo na zdi, ta se stává symbolickým výrazem komunistické moci.

Možné otázky:

1. Z jakého důvodu je pád berlínské zdi možno považovat za emblematický výjev zhroutení komunismu ve střední a východní Evropě?
2. Znamenal 9. listopad skutečný konec východoněmeckého režimu? Byly bezpečnostní složky státu opravdu tak bezradné?
3. Jaký vliv na pád berlínské zdi měla zahraniční politická reprezentace (Moskva)?
4. Pokuste se interpretovat text přílohy. Jakou roli v něm hrála studentská mládež?

Modelové odpovědi:

1. Berlínská zeď byla nepochybně symbolem bipolárního rozděleného světa. K jejímu postavení 13. srpna 1961 se schylovalo roky. Jenom v posledním červencovém týdnu roku 1961 přešlo na Západ kolem deseti tisíc lidí. V důsledku tohoto kroku se během jedné noci rozdělily tisíce rodin, které se k sobě nemohly dostat. Jakkoli byl tento fakt absurdní, byl pravdivý. Symbolicky znamenalo postavení zdi konec snů o společném životě německého národa po druhé světové válce, byť dočasný. Její pád byl stejně jako její postavení dílem jediné noci. Ukázalo se, že znovusjednocení německého národa nebude ani pomalé, ani organické. Šlo spíše o jakýsi zrychlený běh, kdy do konce měsíce listopadu byl již impuls ke sjednocení nezastavitelný. Již neplatilo pouze „My jsme jeden lid“, ale „My jsme jeden národ“.
2. Ještě v noci 10. listopadu 1989 došlo k pokusům hranici nějak obnovit. Armáda a Stasi zůstávaly stále v pohotovosti a mezi pořádkovými silami na východě a západě probíhaly neustálé konzultace. Lidé, kteří chtěli inkriminované noci překročit státní hranici, byli taktně posíláni zpět, a v jednu chvíli se u Braniborské brány dokonce objevilo i vodní dělo. Nicméně 11. listopadu odpoledne nebezpečí násilností ze strany pořádkových služeb pominulo, když byla odvolána pohotovost východoněmecké armády a ozbrojených složek Stasi.
3. Přímý vliv Moskvy byl eliminován již během Gorbačovovy návštěvy Berlína v říjnu 1989, kdy probíhaly oslavy čtyřicátého výročí existence Německé demokratické republiky. Vztahy mezi oběma vůdci nebyly nikdy příliš vřelé mimo jiné i proto, že konzervativní komunista Honecker odmítal program Gorbačovovy politiky glasnosti, která byla pro německého vůdce nepředstavitelná.
4. Prezentované údaje jsou jednoznačným dokladem ztráty podpory režimu ze strany mladých lidí v NDR, kteří již v režimu neviděli objektivní perspektivu pro svůj další život.

Příloha: loajalita občanů NDR vůči režimu

„V roce 1985 se podle vládních průzkumů veřejného mínění 51 procent učňů „silně“ ztotožňovalo s NDR, 43 procenta „s výhradami“ a 6 procent „stěží nebo vůbec“; koncem roku 1988 byla již tato čísla jiná a z hlediska režimu katastrofální: „silně“ se ztotožňovalo jen 18 procent, 54 procent mělo výhrady a 28 procent podporovalo režim stěží anebo vůbec. U mladých dělníků byla čísla podobná. A protože „nespolehliví“ mladí lidé nesměli pokračovat ve vyšším vzdělání, byly studentské koleje v mnoha ohledech miláčkem režimu, ale i tam se podpora zhoršila. Ve srovnání s čísly z roku 1985, kdy se 70 procent studentů s režimem ztotožňovalo silně, 28 procent s výhradami a pouhá 2 procenta režimu podporu upírala – spadly tyto počty za pouhé čtyři roky na 34 procent, 51 procent a 15 procent. Plná podpora byla poloviční, výhrady se zdvojnásobily a otevřený odpor se zvýšil sedmkrát.“

Frederick Taylor, Berlínská zeď 13. srpna 1961 – 9. listopadu 1989, BB/art 2008, str. 391